Horváth Jenő
Hat könyv az Iszlám Államról

Ha nyugat-európai könyvesboltok kirakatai előtt sétálunk, szembetűnő, hogy az utóbbi időben milyen sok könyvet adtak ki az Közel-Keletről, az arab világról, az iszlámról. Annyi van belőlük, hogy a nagy könyváruházakban rendszerint külön szekcióban kínálják ezeket a könyveket. Legutóbb e nagy témakörön belül az Iszlám Állam (IS) került a figyelem középpontjába. A nagyobb könyvesboltokban a 'potenciális vásárló' leveszi a polcról az érdeklődését felkeltő könyveket, leül egy kényelmes fotelba, és akár órákig olvashat. A több mint egy tucatnyi új könyvből kiválasztottam hatot, ezekről írok röviden.

Az iszlám másik szava

Ben Jelloun, Tahar: *È questo l'Islam che fa paura*

A *Charlie Hebdo* szerkesztőinek lemészárlása, a szíriai, iraki, líbiai lefejezések videofelvételeinek láttán sokan kérdezik: Kell e félni, vagy inkább azt: lehet-e nem félni a szélsőséges iszlámistáktól, talán a muszlimoktól is. Van-e valódi alapja a félelemnek? Mindeddig azt hallottuk, hogy az iszlám önmagában, a természetéből adódóan nem erőszakos, most sokan az ellenkezőjét állítják: hogy az iszlám maga is erőszakos és antidemokratikus.

A 70 éves, Marokkóban született, Franciaországban felnőtt, kétnyelvű, de franciául író Tahar Ben Jelloun híres ember. Az *L'Enfant de sable* (1985) és a *La Nuit sacrée* (1987) című regényei hozták meg számára a nemzetközi hírnevet (az utóbbi Goncourt-díjat kapott, több mint negyven nyelvre lefordították, film is készült belőle, magyarul *A szentséges éjszaka* címmel jelent meg). Az író, költő, szociológus a legfrissebb könyvében a leányával folytatott dialógus formájában válaszol a fenti kérdésekre. Beszélgetésükben azt állítja és magyarázza, hogy az iszlám nem erőszakos, a fundamentalista szélsőségesek – akiknek a most előtérbe lépett IS a fő megtestesítője – torzították és torzítják el az Allahban való hitet.

Az IS nyugat-európai bázisát Ben Jelloun a második generációs muszlim vallású fiatalok egy részében jelölik meg. Ezek az európai oktatási rendszer lehetőségeit kihasználni nem tudó, tanulmányaikat félbehagyó, materiális és erkölcsi bizonytalanságban, sokszor szegénységben élő, munkát nem találó fiatalok nem találják meg a helyüket a társadalomban, perifériára szorítottnak, kirekesztettnek érzik magukat, és elutasítják azt – magyarázza a szerző. Továbbá a modern államnak, a városok és falvak többségi közösségeinek nincsenek meg a megfelelő eszközei, hogy magukhoz öleljék őket, de még arra sincsenek eszközeik, hogy legalább ellenőrzésük alatt tartsák a marginalizálódott csoportjaikat. Ben Jelloun egyszerűen és tisztán beszél: egyrészt elengedhetetlennek tartja az iszlám nevében fellépő szélsősé-

gesek, az erőszakot hirdetők és alkalmazók elszigetelését, akár rendőri eszközökkel is – ezt véli a könnyebb feladatnak –, másrészt sürgeti a társadalom többsége és az európai muszlimok erőszakot elutasító többsége közötti tartós találkozás megteremtését. Mind a két küzdelmet, különösen az utóbbit, intelligensebben és hatékonyabban kellene folytatni – ez a következtetése. Ez a mondanivaló nem tűnik újnak, talán közhelynek is számít, azoknak azonban, akik először olvasnak erről a témáról bizonyára szép útmutatás. A szerző főként a már Európában született muszlim és laikus fiataloknak, és a befogadó országok felnőttjeinek szánta ezt a karcsú könyvecskét.

(Ben Jelloun, Tahar: *È questo l'Islam che fa paura*. Bompiani, Milano, 2015. 99 o. ISBN: 8845279618)

Lehet, hogy a szomszédom dzsihádista?

Khaled Fouad Allam: *Il jihadista della porta accanto*

Sokszor halljuk ma a 'dzsihádista' kifejezést, ami a mindennapi szóhasználatban az iszlámért valamiféle szent háborút folytató, az 'iszlámistá'-hoz hasonló, de annál szűkebb kört jelző, szélsőséges, erőszakos személyek, eszmék, mozgalmak, szervezetek jelzője.

Lehet, hogy a szomszédom dzsihádista? – kérdezi Khaled Fouad Allam először 2014 őszén megjelent könyvének a címében. A *Charlie Hebdo* szerkesztőségének lemészárolása után a könyvet már új kiadásban kínálják a boltok, de csak a fedőlapja változott. Nyilván azért adták ki újra, mert napjainkban még többen kérdezik: De, hát, kicsodák is ezek a dzsihádisták?

A szerző Algériában született, Marokkóban és Franciaországban nevelkedett, olasz egyetemen tanult, 1993 óta olasz állampolgár. Ma a Trieszti Egyetemen tanít, *A muszlim világ szociológiáját*. Cikkei olvashatók a nagy olasz napilapokban, nemzetközi konferenciák előadója, Amerikában és Ázsiában is, gyakran látható a televízióban. És parlamenti képviselő, több könyves szerző. Mindent csinál, ami ma már szinte elvárásnak számít a nyugat-európai egyetemek középnemzedékénél.

Fouad Allam a szakmáját tekintve szociológus, a szociológus és szociálpszichológus szemmel mutatja be a második generációs, már angolul, franciául, németül, olaszul beszélő, az Iszlám Állam videofelvételein arcukat maszkkal eltakaró, az európai társadalmakba integrálódni nem tudott, vagy nem akaró dzsihádisták egy részének, az „euroterroistáknak" világának sajátosságait. Természetesen nem valamiféle szokásos szociológiai felmérések alapján született a könyv, hiszen ilyenek ma még nincsenek az Iszlám Állam feketeruhás harcosairól. Fouad Allam leginkább az európai otthonaikból rendszerint hírtelen eltűnt, a családjuk, rokonaik, barátaik számára is gyakran megmagyarázhatatlan okokból „harcosokká" változott fiatalok ismerőseivel folytatott egyéni beszélgetések, rendőrségi dokumentumokból szerzett információk alapján ír. Hangsúlyozza, hogy té-

vedés azt hinni, hogy ezek a gyilkosok/mészárosok valamennyien az európai szegénynegyedekből jönnének, bőven vannak közöttük a középosztályból érkezettek is. A szerző nem gondolja, hogy közöttük nagy arányban lennének a pszichopaták, bár valószínűsíti, hogy a lelki sérültek aránya nagyobb az átlagosnál. Bizonyos, hogy közöttük többen megjártak a különféle fiatalkorú büntetőintézeteket, börtönöket, sokuk ott találkozott a szélsőséges iszlámizmussal. Hangsúlyozza, hogy vannak közöttük olyanok is, akik nem muszlim környezetben nevelkedtek, hanem csak rövid ideje lettek iszlámisták. A szerző részletesen elemzi az IS kommunikációt, annak az új módszereit és technológiáját. Hangsúlyozza, hogy az IS aligha jöhetett volna létre, toborozhatna harcosokat az internet nélkül. A terrorista milicistává válás fontos kiindulópontjának tartja, hogy az intenetfüggő, a valóságot és a virtuális világot nehezen megkülönböztető, a kritikai érzéküket elvesztett fiatalok közül többen a magányosságukból, az atomizált helyzetükből a közösségbe kerülést keresik. Az Iszlám Állam harcosainak kegyetlen bajtársi közössége ilyennek látszik számukra.

(Khaled Fouad Allam: *Il jihadista della porta accanto.* Piemme, Milano,2014. 145 o. ISBN 978-88-566-4752-5)

A terror kalifátusa

Maurizio Molinari: *Il califfato del terrore*

Maurizio Molinari professzionális újságíró, elsősorban a torinói *La Stampá*nak dolgozik, hosszú ideig volt a lap New York-i tudósítója, több az Egyesült Államok erejét respektáló, de kritikus európai szemmel figyelő könyvet írt George W. Bush, majd Obama Amerikájáról. 2014 eleje óta Jeruzsálemből tudósítja a külpolitikai rovatában legerősebb olasz napilapot.

„A terror kalifátusa" főcímmel, „Miért jelent fenyegetést a Nyugat számára az Iszlám Állam?" alcímmel most megjelent könyve elsősorban a szerző korábban felhalmozott ismeretanyagára épül. Főként azt elemzi, hogy miként jutott el az iszlámista terrorizmus odáig, hogy ma egy új állam, sőt birodalom, egy új kalifátus létrehozását tűzte ki céljául.

A napjaink eseményeihez vezető folyamat kezdő dátumnak a szerző 2014. július 4-ét tekinti, amikor Abu Bakr al-Bagdadi proklamálta a kalifátus restaurációját. Elmondja nem is annyira a történelemben járatosak számára, hanem a mostani nagyobbrészt históriai emlékezet nélküli olvasóközönség számra, hogy a kalifátust az Oszmán Birodalom széthullása, a Török Köztársaság kikiáltása után, 1924-ben szűntette meg a török nemzetgyűlés. Az Oszmán Birodalom arabok lakta területeinek bemutatása során Molinari visszatér az 1916. évi angol–francia Sykes–Picot-egyezményhez, amelynek alapján az antant hatalmak egymás között felosztották és széttagolták ezeket a területeket, kialakították a posztbirodalmi arab államokat

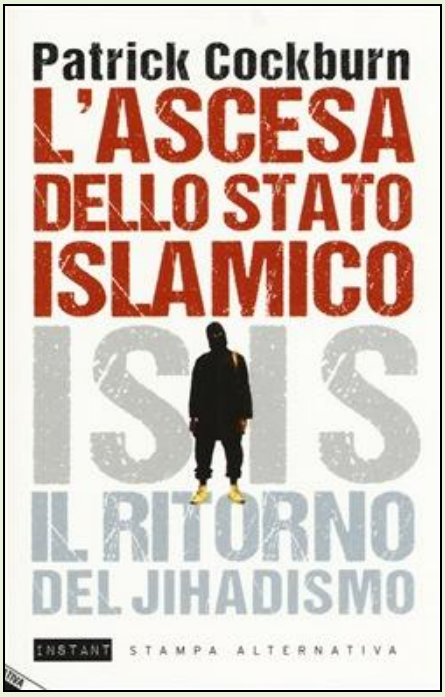
(Irakot, Szíriát, Palesztinát, Jordániát), kijelölték azok határait. Az egyes államok keretei azonban nem nemzeteket fogtak körbe, mert a nemzetek kialakulásának folyamata az araboknál igencsak kezdeti állapotban volt, és az egyes arab nemzetek kialakulását megnehezítették a törzsek és a vallási irányzatok közötti ellentétek. Molinari elmondja, hogy a kalifátus megszüntetésével a pánarab és a pániszlám eszmék átmenetileg háttérbe szorultak, majd több országban a nem vallási közösségre építő, hanem laikus pánarab mozgalmak és pártok (baathista pártok) formájában jelentek meg újra. Ezek hatalomra jutva próbálkoztak a pánarab államok uniójának létrehozásával is. A kísérletek azonban hamarosan külső és belső tényezők hatására kudarcot vallottak. Az amerikaiak 2003-ban kezdődött iraki háborúja, majd az 2011-es „arab tavasz" Szíriában polgárháborúba történt átmenete nyomán ez a két legszilárdabb látszó állam végül is eljutott a területi szétesés állapotába.

Ekkor tűnt föl látványosan az Iszlám Állam. 2014 nyarán al-Bagdadi proklamációját – írja Molinari – a Nyugat részben gúnymosollyal vegyült megdöbbenéssel fogadta, majd hamarosan észrevette, hogy valami új történet kezdődik a Közel-Keleten, ami nem a korábbi terrorizmus folytatása. „Oszama bin Laden fel akarta forgatni Amerikát, hogy arra kényszerítse, hogy vonuljon ki a Közel-Keletről" – írja. Molinari arra figyelmeztet, hogy al-Bagdadi a nők rabszolgasorba taszítását, a gyerekek gyilkosokká formálását, az etnikai tisztogatást, a szent háborút, a világnak a hitetlenektől való megtisztítását arra akarja használni, hogy mindnyájan az új kalifátust szolgáljuk.

(Maurizio Molinari: *Il califfato del terrore. Perché lo Stato islamico minaccia l'Occidente*. Rizzoli, Milano,2015. 160 o.)

Adalékok a közel-keleti geopolitika értelmezéséhez

Patrick Cockburn: *L'ascesa dello stato islamico*

A 64 éves ír történész-újságíró, Patrick Cockburn szerint minden az 1981–1988-as iraki–iráni háborúval kezdődött, amit Szaddam Husszein robbantott ki a Nyugat támogatásával. A háborúval azonban nem sikerült felszámolni Iránban az ajatollahok rendszerét, sőt stabilizálódott az, Irak pedig pénzügyi válságba került, amiből 1990-ben fő hitelezőjének, Kuvaitnak a lerohanásával próbált kimenekülni. Aztán az amerikaiak az első iraki háborúban (1991) szétverték Szaddam Husszein hadseregét, országát szankciókkal sújtották, a diktátort azonban a helyén hagyták. Majd 2003-ban Bush elnök a második iraki háborúval megdöntötte ugyan a Husszein-rendszert, a háborúval és a hosszú megszállással azonban nem tudta felszámolni a „terrorizmust", nem hozott békét, demokráciát és rendet Irakban, helyette az állam szétthullásához, a síiták és szunniták közötti harc állandósulásához vezetett, amelyben idő és tér keletkezett immár a szélsőséges

szunniták számára. Még az al-Kaida felszámolása sem sikerült. A szélesebb térségben 1911-ben kirobbant „arab tavasz” kudarca nyomán új szélsőséges mozgalmak és szervezetek keletkeztek, és Irak mellett a szomszéd ország, Szíria is elmerült a vallás- és polgárháborúban. 2014 júniusában aztán mind a két országban hírtelen megjelent az Iszlám Állam, amely mára sokkal „eredményesebbnek” és veszélyesebbnek mutatkozik, mint az al-Kaida bármikor.

Patrick Cockburn a *Financial Times*, majd az *Independent* közel-keleti tudósítója, szakmája legjobbjai közé tartozik. Az IS messzebbre visszanyúló keletkezéstörténetét magyarázva hangsúlyozza, hogy a térségben mindig is jelen voltak a törzsek, etnikumok, vallási irányzatok, szekták közötti ellentétek, a viszálykodás és az erőszak is, ezeket azonban az Oszmán Birodalom felosztását követően, majd a második világháború után a létrejött arab államok átmenetileg képesek voltak háttérbe szorítani. Az 1979 után elkezdődött háborúk azonban meggyengítették a régió államait, amelyek mögött nem álltak európai értelemben és szinten kialakult nemzetek, így Reagan, majd az ifjabb Bush Irak- és Irán-politikájának, végül Obama Szíria-politikájának a súlyos hibái mára több állam széthullásához vezetett.

A szerzője több mint harminc éves, a Közel-Keleten szerzett személyes tapasztalatit is felhasználva, miközben rámutat a régió régi sötét mechanizmusainak az újraéledésére, amelyek a dzsihádizmus megerősödéséhez vezettek, részletesen ír az Irakban a Szíriában működő külföldi titkosszolgálatok szerepéről ezeknek a szélsőséges iszlámista szervezetekkel való összekapcsolódásáról is. Az Iszlám Állam az al-Kaidával való szakítás után, a külföldi titkos szolgálatokkal, a különféle zsoldos csapatokkal való kettős, sőt hármas „játékokkal” tett szert arra az új arculatra és természetre, amely ma erőként jeleníti meg, és jutott minden elődjétől eltérően földrajzilag nagyméretű terület birtokába Irakban és Szíriában.

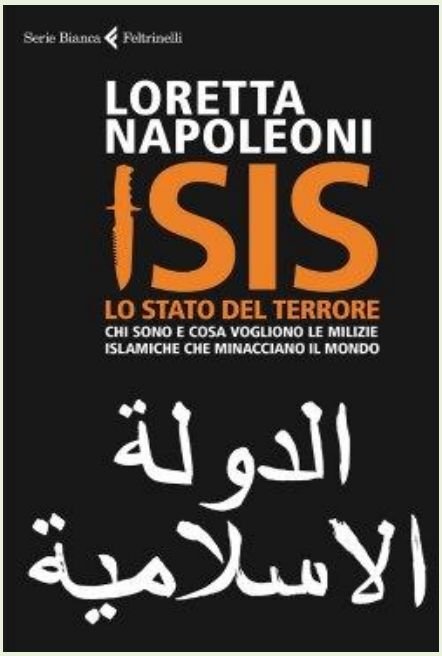
Patrick Cockburn könyvének olaszországi bemutatójára érkezve rendkívül kemény szavakkal beszélt a nyugati politikusok és média szerepéről az IS-szel kapcsolatosan. Napjainkban a Pakisztántól a Szomáliáig és Nigériáig terjedő térségben legalább hét fegyveres konfliktust kellene megállítani – mondta. Ezek megoldásához hatékony erőfeszítésekre lenne szükség. Ehelyett azonban általánosságoktól hemzsegő szónoklatokat hallunk az „iszlamista terrorizmus elleni háborúról”. Példaként említette, ahogy a *Charlie Hebdo* gyilkosságot „kezelték”. A merényletet hárman hajtották végre, megöltek 12 embert. Miközben Nigériában a Boko Haram kétezer embert ölt meg. A politikusok és a sajtó hangzatosan „francia szeptember 11”-ről beszélt, milliós szolidaritási és terrorizmus elleni tüntetést rendeztek, aztán mindenki ment a maga útján, ahelyett, hogy elindultak volna politikai és katonai cselekvés összehangolása felé. Egy dzsihádista vezetőt idéz, aki szerint a nyugati újságok és a televíziók, azzal, hogy táplálják a félelmet, nemcsak az IS, a szélsőséges iszlámista fegyveres szervezetek kezére játszanak, hanem közvetve, félig-meddig, ők maguk is csinálják a dzsihádot. (*Il Jihad lo fanno i media.* In: *L’Espresso,* 2015. február 5.)

A könyvet elsősorban azok forgathatják haszonnal, akik már elég járatosak a Közel-Kelet történetében és a térségben zajló mai geopolitikai sakkjátékokban.

Patrick Cockburn: *L’ascesa dello stato islamico. Isis, il ritorno del jihadismo.* Stampa Alternativa, Viterbo, 2015. 140 o. ISBN: 9788862224659

Az ISIS, jobban szemügyre véve

Napoleoni, Loretta: ISIS

A római születésű (1955), a Római Sapienza Egyetemen politológiából diplomázott Loretta Napoleoni három évtizede nagyobb részt Angliában él. Kutató, oktató, újságíró. Szűkebb szakterülete a gazdaság, a biznisz és a terrorista szervezetek közötti kapcsolatok elemzése. Eddig 18 nyelven jelentek meg könyvei.

Az ISIS lefejezi a foglyait, az általa elfoglalt területeken vallási és etnikai alapú tömegmészárlásokat végez, véresebb terrorista szervezet, mint a talibánoké vagy az al-Kaidáé volt. Ezek a megállapítások váltak közhellyé a 2014 nyarán az Iszlám Állam proklamálásakor – kezdi könyvét Napoleoni. Aztán a könyv elsősorban az iraki ISIS-nek a többi iszlámista szervezettől való különbségeit mutatja be, azokról mond újat számunkra.

Az ISIS születése kapcsán azt emeli ki, hogy 2010-ben, amikor Abu Bakr al-Baghdadi a szervezet vezetője lett, majd áttette tevékenységét Szíriába, és bekapcsolódott az Asszad-rendszer elleni háborúba, leginkább abban különbözött a többi fegyveres csoporttól és szervezettől, hogy képes volt jelentős mennyiségű harcost, fegyvert és pénzt összegyűjtenie a Kuvaitból, Katarból, Szaúd-Arábiából érkezett támogatásokból és a különféle szintén külföldi, nem arab titkos pénzekből is. A szerző ezt alapvető jelentőségűnek tartja. E nélkül ugyanis – mint írja – 2012–2013-ban nem válhatott volná azzá, ami lett. A hívőktől érkező egyéni százdolláros vagy eurós támogatások, a kisebb helyi törzsektől szedett adók, a fogoly-kiváltásokból származó pénzek ugyanis már inkább a szervezet önfinanszírozását, fenntartását szolgálták. Az ISIS megerősödésében a következő lépcsőt az jelentette, hogy tevékenységét Szíria és Irak határvidékére, a kőolajban gazdag területekre helyezte át, ezáltal újabb jelentős pénzforrásokhoz jutott immár az olajkereskedelemből is.

Az ISIS abban is különbözött a többi fegyveres milíciáitól, hogy több és más minőségű harcost tudott magához vonzani és besorolni a nyugati világban a helyüket nem találó fiatalokból, mint azok. Napoleoni kiemeli, hogy nem a nagyobb zsoldokkal, hanem azáltal, hogy képes „Utópiát” és célt adni számukra. Az ISIS megkülönböztető vonása, hogy államot, új kalifátust akar létrehozni az általa ellenőrzött területen, lépésről-lépésre haladó területnövekedéssel, megtisztítva az az „árulók”, a „neokolonialisták ügynökeinek” befolyásától, megszüntetve a kolonialisták által kijelölt határokat. Oszama Bin Laden az ígérte a híveinek – írja Napoleoni –, hogy az al-Kaida harcosaiként a Paradicsomba juthatnak majd, az ISIS ellenben azt ígéri, hogy Iszlám Államban, annak megteremtésével megmenthetik az életüket, megteremthetik a méltóságukat. Az ISIS kétségkívül fundamentalista iszlámista, de egyben „modernista” és pragmatikus is – hangsúlyozza a szerző. Nem tiltja például a gyermekeknek a járványok elleni védőoltását, a harcosok szabad idejükben bevezetik az általuk ellenőr-

zött területek falvaiban a villanyt, szociális intézkedéseket hajtanak végre.

Arra a kérdésre keresve a választ, hogy milyen lesz az Iszlám Állam, hogy egyáltalán fennmarad-e a szerző szerint még korai felelni. Álláspontja szerint nem vezetne sehová sem az IS elleni átfogó háború, a járható út a Ferenc pápa javasolt: a dialógus és a diplomácia.

(Napoleoni, Loretta*: ISIS. Lo Stato del terrore: Chi sono e cosa vogliono le milizie islamiche che minacciano il mondo.* Feltrinelli, Milano, 2014. 144 o.)

A Nagy Kalifátus

Quirico, Domenico: *Il Grande Califfato*

A szerző több mint húsz éve a torinói *La Stampa* külpolitikai újságírója, Tudósított Szomáliából, Kongóból, Ruandából, az „arab tavasz" idején az észak-afrikai országokból, a szíriai polgárháborúról, ahol a dzsihádisták 2013-ban öt hónapon át fogságban tartották, majd szeptember 8-i kiszabadulása után hazatérhetett. Ma a *Stampa* külpolitikai rovat vezetője és párizsi tudósítója.

Domenico Quirico Szíriában az al-Kaida foglyaként hallotta először beszélni az őrzőit az egyik ütközet előtt a kalifátusról. Abu Omar, il dzsihádista csapat főnöke nagy szavakat használt: „A Nagy Irgalmas Isten kegyelméből fel fogjuk építeni a szíriai kalifátust… A mi feladatunk azonban csak a kezdés… A cél a Nagy Kalifátus újjáteremtése lesz, Andalúziától, Ázsia túlsó végéig". Olaszországba visszatérése után írt könyvében Quirico elmondja, hogy más iszlámista milicista parancsnokok is beszéltek a kalifátusról, és nemcsak mint nagy álomról, hanem mint stratégiai tervről, amelynek részét képezik a soron levő csaták. Amikor ő ezt a kiszabadulása után (2013 szeptemberében) szóbahozta, sokan úgy vélekedtek, hogy ez vicc, nem több mint néhány helyi arab vezető fejében megragadt régi kacat. 2014 nyarán aztán a nyugati népek és kormányok kénytelenek voltak szembenézni a valóság kihívásával.

Ez a könyv nem az iszlámról szóló tudományos értekezés, „csak egy útibeszámoló", a még csak képzeletben létező kalifátus valóságos városairól, falvairól, útjairól, pusztaságairól. Az utazás Isztambulban kezdődik és Nigériában végződik, átmegy a csecsenföldi Groznijon, a franciaországi síkságokon, a Száhel övezeten, Szomálián. Emberekről szól, akik a maguk történeteit mondják el, a tetteikről és a füstbe ment terveikről beszélnek. Domenico Quirico könyve olyan, mint egy képet és hangot visszaadó kamera, szemünk előtt pereg a tágabb Közel-Kelet mai valósága.

„Amikor a fogságukba kerültem, és ahogy közöttük éltem egy új történelmi korszakba léptem át, amely most születik: a globális iszlámista terrorizmus századába." Quirico szerint az IS által vallott és hirdetett iszlám egyáltalán nem békés. Tévedés

és veszélyes azt hinni, hogy az IS harcosok vallásának sok köze lenne ahhoz az iszlámhoz, amiről az európai ötcsillagos szállodák konferenciatermeiben vagy az egyetemek előadótermeiben a muszlim vagy laikus tudósok beszélnek. „A vallás az IS-dzsihádisták számára csak eszköz, aminek alapján ketté lehet választani a világot: jókra és rosszakra. A jók ők, akik a szigorú szalafita vallást gyakorolják, a rosszak az összes többi, a tisztátlanok. Az Isten a dzsihádistákat választotta ki, hogy megsemmisítsék a tisztátlanokat, hogy megtisztítsák a társadalmat... Ebben van a végtelenül veszélyes volta ennek a jelenségnek... A vallást eszközként használják, hogy két részre osszák a társadalmat. És aki a téves oldalon van, azt fel kell számolni. A totalitarizmusnak ebben az új formájában a vallás csak eszköz” – mondja Quirico.

A szerző rendkívül pesszimista, véleménye szerint a nyugati kormányok és a közvélemény aláértékeli az új kalifátus veszélyességét.

(Quirico, Domenico: *Il Grande Califfato.* Neri Pozza, Venezia, 2015. 240 o. ISBN 978-88-545-0891-0)